

Trädgården och miljön

del 2

Miljöhoten är många och dagligen möts vi av larmrapporter om tillståndet på vår jord. Med två faktablad om trädgården och miljön hoppas vi ge lite tankeväckare kring allas ansvar för miljön – våra barn och barnbarns framtid.

I detta faktablad handlar det om riskerna med kemiska bekämpningsmedel och om den värdefulla biologiska mångfalden. Läs om vatten, växtnäring, gödsling och maskiner i faktablad nr 30.

Lössen sitter tätt på rosskotten och krusbärsbusken är full av glupska larver. Kirskålen envisas i rabatten och mellan plattorna dyker det upp gröna blad. Vad gör du? Litar på sprutan för att snabbt bli av med eländet? Tar fram vattenslangen och ger angriparna en omgång? Plockar för hand och klämmer ihjäl, gräver och rensar? Kanske struntar du i det, ser åt ett annat håll och njuter ändå?

Vi reagerar på olika sätt när växterna angrips och ogräset breder ut sig. Kunskap och intresse liksom ambition, tid och vårt förhållande till naturen påverkar vårt handlande.

Vad har vi i sprutan?

Bekämpningsmedel som används för att skydda växterna mot ogräs, skadedjur och svampsjukdomar kallas växtskyddsmedel. Medlen delas in i olika behörighetsklasser och i fritidsodlingen är det preparat i klass 3 som får användas. Kemikalieinspektionens statistik visar att fritidsodlare ("hushållen") 2005 köpte ca 460 ton kemiska bekämpningsmedel mot ogräs och skadegörare i trädgården. Ogräsmiddel står för den klart största delen, därutöver köper vi medel mot insekter och mot vilt. Försäljningen av svampmedel är jämförelsevis liten och anges inte i statistiken.

Växtvårdsmedel, till exempel såpor och oljor, är också en typ av växtskyddsmedel. Till skillnad från de kemiska bekämpningsmedlen får växtvårdsmedel användas utan att vara godkända eller registrerade av Kemikalieinspektionen. De har ofta ett mer eller mindre naturligt ursprung och verkar genom att kväva mjukhudade insekter, larver och ägg. Växtvårdsmedlen anses tämligen harmlösa för människa och miljö, många fritidsodlare väljer dessa i första hand. Siffror om användningen saknas.

Risk för vattenförorening

Den miljörisk som främst framhållits när det gäller ogräsmedel i hemträdgårdar är förorening av vatten. Risken är störst vid besprutning på hårdgjorda ytor, t ex grusgångar och stenbeläggningar.

Det är i huvudsak glyfosat som varit uppe till diskussion när det gäller vattenförorening. Hemträdgårdsförbrukningen förväntades minska efter beslut från Kemikalieinspektionen att ta bort vissa sådana preparat från klass 3. Några företag överklagade och vann – regeringsrätten ansåg att beslutet bröt mot EU:s regelverk och därmed får medlen vara kvar. Men sista ordet är nog inte sagt i frågan.

Fenoxisyror förekommer i ett par kombipreparat för gräsmattan (gödsling/bekämpning). Även med dessa är det främst vattenförorening som är miljörisken.

Järnsulfat är det som klart dominerar i fritidsodlarnas bekämpningsförråd – det svarade för 65 % av ogräsmedelsförsäljningen 2005. Järnsulfat är ett naturnära ämne som används mot mossor i gräsmattan och utgör sannolikt inte någon fara för miljön. Det verkar snabbt men har ingen långtidseffekt. Nästa år måste man bekämpa igen, så någon större hjälp är det ju inte.

Harmlösa småkryp drabbas också

Bland insektsmedlen i klass 3 hittar man många olika verksamma ämnen. Några är av naturligt ursprung, andra är syntetiska, vissa bryts ner snabbt (skonsammare för miljön), andra är mer långlivade. Flitig eller felaktig besprutning drabbar även de nyttiga djuren som dels riskerar att träffas av vätskan, dels får mindre föda när skadedjuren försvinner.

Pyretriner är den verksamma substans som förekommer i de flesta av preparaten. De bryts ner snabbt men är giftiga för bin och mycket giftiga för vattenlevande organismer. De syntetiska pyretroiderna cypermetrin och deltametrin ingår i flera två preparat (Weibulls Stoppar Ohyra, Rosol). De är mer långlivade och har särskilt hög bigiftighet.

Hjälpare i trädgården

Biologisk mångfald har en direkt nytta som en del av växtskyddet i din trädgård. Fåglar, parasitsteklar, nyckelpigor och jordlöpare hjälper till att hålla skadegörarna på en rimlig nivå. Bin och andra pollinerare ser till att det blir frukt på äppelträdet och bär i hallonlandet. Fjärilarna är välsedda gäster om så bara för glädjen i att betrakta dem.

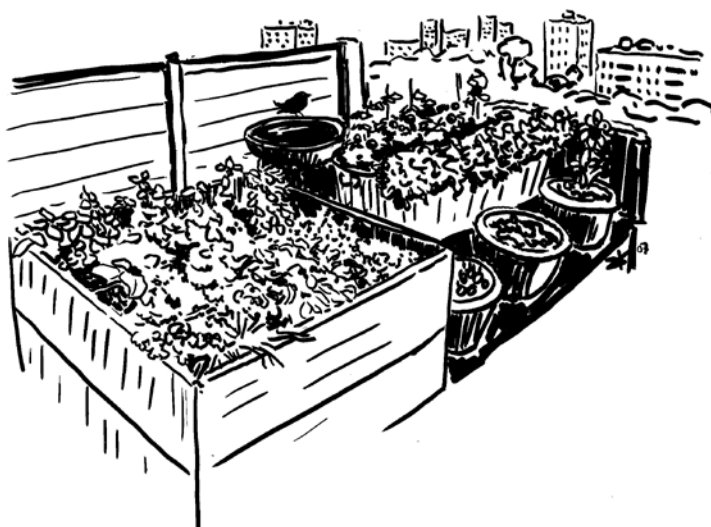
Moderna jord- och skogsbruksmetoder har förändrat odlingslandskapet. Det har lett till att livsutrymmet krympt för många vilda arter som i dag riskerar att för-

svinna. Här är trädgården en resurs! Gräsmatta, blommor, ogräs, buskar och ett äppelträd finns nästan alltid. Blomsterfägring från vår till höst, små och stora prydnadsbuskar och träd, bärbuskar och köksväxter är inte heller ovanligt. I vissa fall finns kanske till och med en vildvuxen hörna och en liten damm.

De olika skikten och variationen ger en mångfald livsmiljöer där växter och smådjur kan leva och föröka sig. Att trädgården inrymmer växtarter från jordens alla hörn gör ingenting – deras nektar och frukter ger också föda till våra inhemska djur.

Den samlade ytan av olika trädgårdstyper utgör en viktig del av stadens gröstruktur. Om villa- och koloniområden gränsar till parker, grönområden och stadsnära skog skapas större livsrum och gröna korridorer för spridning.

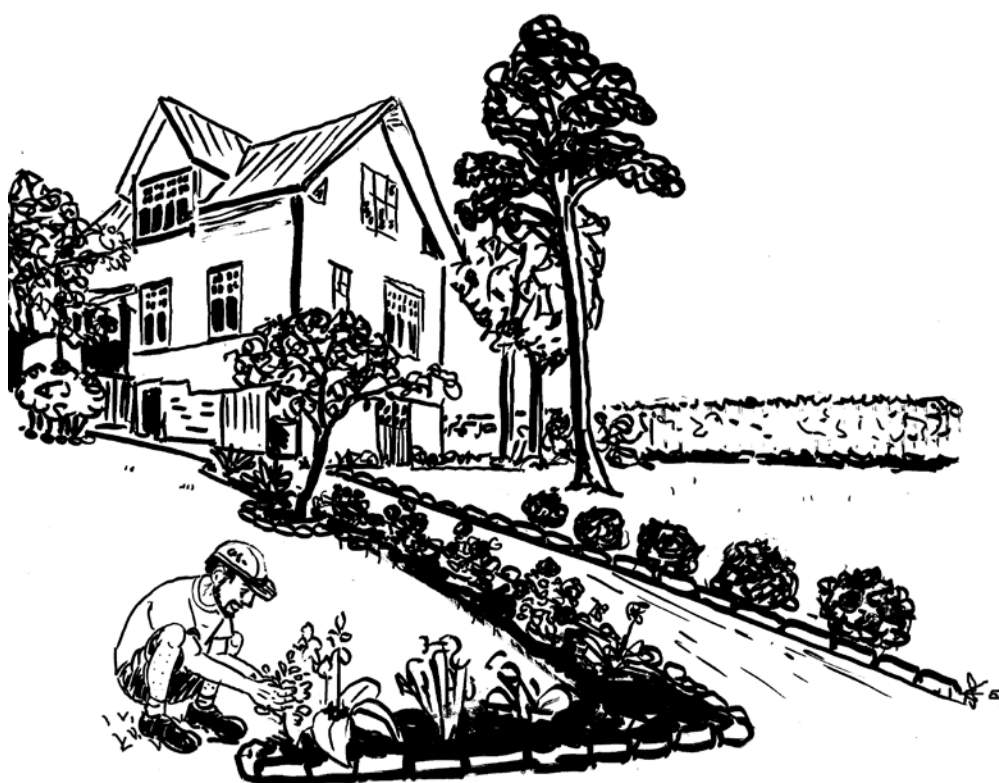
Det är inte bara i tätorten som trädgården är en tillflykt för mångfalden. I slättlandskap med intensiv jordbruksbygd utgör trädgårdarna biologiska öar, se vidare "Trädgårdar och parker i odlingslandskapet". Småbiotoper som vedhögen, stenröset, komposten, vattensamlingarna, nässelsnåret och byggnaderna i sig skapar också speciella livsrum. En mosaik av sådana här miljöer underlättar spridning för växter och djur, så länge inte avståndet är för stort.

Stor eller liten, stadsnära eller i förorten – alla trädgårdar är betydelsefulla för den biologiska mångfalden.

Liten yta lika värdefull

Den engelska zoologen Jennifer Owen har under 30 år studerat den biologiska mångfalden i sin egen trädgård på 740 m². Minst 384 olika blommande växter inklusive gräs och 2 598 olika arter av djur har noterats sammanlagt i hennes trädgård under dessa år, skriver man i *The Garden*. I Hemträdgården har vi berättat om en svensk

I en gammal trädgård kan det finnas värdefulla äldre växter. Om du flyttar in som ny husägare, vänta en växtsäsong och se vad som kommer upp innan du gör några förändringar.

trädgårdsentusiast vars villatomt inrymmer i stort sett hela Skånes flora: 900 arter och flera olika biotoper.

Träd, framför allt, attraherar många djurarter skriver man i *The Garden*. De skänker skugga och fukt, ger husrum i barkens skrevor och löv till nedbrytarna. Även dammen utgör en stor lockelse, liksom rishögen och vedtraven.

Faunadepåer i Lund

Gammal död ved är nödvändig för vissa insekters överlevnad och därför är det mycket värdefullt att spara gamla hålträd, murkna trädstammar och grova stockar. Det gäller i skog och natur, i parker och grönområden. Skräpigt eller spännande – åsikterna går isär bland allmänhet, naturvårdare och parkförvaltare. Lunds kommun har med sina "faunadepåer" och mycket upplysningsarbete emellertid lyckats vända "döda träd" till något positivt. Faunadepåerna, dvs ansamlingar av död ved, stockar och grenar, har sitt ursprung i en storm då många av stadens träd föll. Frågan om man inte kunde spara den döda veden uppstod. Nu har man faunadepåer på ett antal utvalda platser i och kring tätorten, alla märkta med en liten informationsskylt.

Se vidare www.lund.se

Frisk luft, rent vatten, myllrande mångfald

Det är inte meningen att skadegörare och ogräs ska ta över våra trädgårdar, men det finns många metoder som

man kommer långt med innan det eventuellt behövs något växtskyddsmedel. Tips på bra växtskyddslitteratur finns i faktarutan på sista sidan.

Att undvara gifterna är också positivt för vår egen hälsa – var rädd om den.

Tio blommor som lockar nyttiga insekter:

aster	honungsfacelia
blåklint	koriander
fänkål (i blom)	kungsmymta
färgkulla	morot (i blom)
gullris	stjärnflocka

Äldre växter – dyrbara gener

En aspekt av biologisk mångfald är den odlade mångfalden. Vårt land har ett ansvar att samla in, dokumentera och bevara gamla odlingsvärda trädgårdsväxter. De kan bli ett tillskott till dagens och framtidens odling och växtförädling. Med "gamla" växter avses i de flesta fall sådana som funnits i odling före 1940. Hemträdgårdar är en sådan miljö där dessa växter återfinns, ofta med hjälp av trädgårdsägaren själv.

Arbetet bedrivs inom Programmet för odlad mångfald, POM. Det startade med fröuppropet och narcissuppropet, aktuella nu är uppropen för rosor, perenner, frukt och bär, träd och buskar samt lökar och knölar.

”Miljön ska vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden”

Så står det i ett av de 16 nationella miljömålen. Med andra ord, undvik kemiska bekämpningsmedel, bidra till en giftfri miljö och må bra i egen täppa!

Läs mer

Skydda din trädgård, Maj-Lis Pettersson, Ordalaget 2004.

Faktablad om växtskydd-trädgård, SLU. Tel 018-67 11 00, www.slu.se

Faktablad om ekologisk odling nr 8, 13, 14, 23, 26.

www.tradgard.org, medlemsidorna.

Trädgårdar och parker i odlingslandskapet. Jordbruksverket 2002.

Vilda grannar. Svenska Naturskyddsföreningen 2003.

The Garden, nov 2002, maj 2004. Royal Horticultural Society.

Hemträdgården 4 och 6/2004.

www.giftfrimiljo.nu, Håll Sverige Rent om miljömedvetet trädgårdsliv.

www.kemi.se, Kemikalieinspektionen om bekämpningsmedel.

www.naturvardsverket.se, Naturvårdsverket om miljömålen.

www.bioresurs.uu.se/myller, läromedel om biologisk mångfald.

www.pom.info, Programmet för odlad mångfald.

Text: Eva Wirén. Bild: Inger Ekrem. Hämtat från tidningen Hemträdgården.

Utgiven av Riksförbundet Svensk Trädgård
Nytorpsvägen 34, 183 53 Täby. 08-792 13 15. www.tradgard.org